

Vertinant studijos pranašumus, be teorinės argumentacijos gilinimo, reikėtų paminėti ir tai, kad jos turinio suvokimą palengvina daugybė schemų, diagramų, lentelių, esminių dalykų kursyvinis išryškinimas tekste. Pažymėtina ir tai, kad šis leidinys padės ne tik teoriniam ir praktiniam problemos aspektui, bet ir viešojo administravimo lietuviškosios terminijos formavimuisi, nors, manyčiau, kai kurių verstinių sąvokų vartoseną dar reikėtų tikslinti, pasitarus su kalbininkais, ypač siekiant preciziškesnio sąvokų atitikmens lietuviškajai semantinei tradicijai.

Tenka sutikti ir su studijos pratarmės teiginiu, kad skelbiama knyga nepretenduoja į visapusišką viešojo administravimo, viešosios politikos problemų analizę, o įvardinamos tik esminės, kartais diskutuotinos teorinės koncepcijos. Tačiau autorių kolektyvas savo tikslą pasiekė – jų knyga padės valstybės tarnautojams, vadybininkams, politikams ar šiaip neabejingiems piliečiams, o ypač akademiniam jaunimui įsigilinti į viešąjį administravimą, jo paskirtį, funkcionavimo principus ir galimybes.

PETRAS SETKAUSKIS

NACIONALIZMO PROBLEMATIKĄ GVILDENANTI KNYGA

Gal kiek pavėluotai Lietuvos akademinį skaitytoją pasiekė dar viena nacionalizmo problematiką gvildenanti teorinė knyga Benedicto Andersono *Įsivaizduojamos bendruomenės*.* Kartu su jau išleistomis Anthony D. Smitho *Nacionalizmas XX amžiuje* ir Ernesto Gellnerio *Tautos ir Nacionalizmas* bei netrukus turėsiančia pasirodyti Erico Hobsbawmo *Nacijos ir nacionalizmas nuo 1780* Benedicto Andersono veikalas yra viena iš pamatinių nacionalizmo studijų.

B. Andersonas iki šeštojo dešimtmečio karštai išpažino marksizmą, bet prasidėję karai tarp socialistinių valstybių privertė jį suabejoti ir permąstyti savo intelektualinę poziciją nacionalizmo atžvilgiu, ir pastūmėjo sukurti savąją nacionalizmo teoriją. Andersonas suabejojo tiek marksistine, tiek ir liberaline dogma, kad

*Benedict Anderson. *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. - Vilnius: Baltos lankos, 1999. Iš anglų kalbos vertė Aušra Čižikienė

nacionalizmas yra priskirtinas ideologijos kategorijai. Jo manymu, nacionalizmas greičiau yra priskirtinas prie tokių reiškinių kaip kultūra, religija ir giminystė. Nacionalizmas yra kolektyvinė tapatybė, gyvenimo bendruomenėje būdas. Nacija pagal B. Andersono apibrėžimą yra įsivaizduojama politinė bendruomenė, apibrėžta ir suvereni (p. 16). Įsivaizduojama todėl, kad neįmanoma pažinti visų savo tautiečių asmeniškai. Kodėl gi tokios bendrijos šiandien yra universali norma ir kaip jos atsirado?

B. Andersono teorija remiasi dviem aksiomomis. Žmonės yra mirtingi, tai labai liūdnas faktas, su kuriuo jie sunkiai susitaiko, todėl ieško visokiausių būdų, kaip jo išvengti. Tradiciniai religiniai tikėjimai siūlo gana patrauklią išeitį - egzistencijos pratęsimą už individualaus gyvenimo ribų. Taigi žmonėms reikia kultūrinių sistemų, kurios padėtų jiems išverti numatomą neišvengiamą išėjimą nebūtin. Kita vertus, taip jau atsitiko, kad žmonės kalba įvairiausiomis kalbomis. Žodžiu, egzistuoja lingvistinė įvairovė.

Senais gerais laikais, t.y. iki modernybės, pasak B. Andersono, jokių nacijų ir nacionalizmo nebuvo. Žmonės tapatindavosi su sakraliomis įsivaizduojamomis religinėmis bendruomenėmis ir dinastinėmis viešpatijomis. Religinės dogmos ir valdovo politinės valdžios, kylančios iš Dievo, idėja užtikrindavo visuomenės stabilumą bei tvarką, ir kartu suteikdavo prasmę šių mirtingų būtybių gyvenimui. Beje, anot B. Andersono, tada vyravo visiškai kita laiko samprata - kosmologinis ciklinis laikas.

Bet naujaisiais laikais viskas pasikeitė: ekonominiai pokyčiai, mokslo atradimai, pasaulietiška racionali filosofija išklabino ankstesnių tikėjimų pagrindus. Religinės pasaulėžiūros įtikinamumas blanko, ir buvo suabejota monarchų valdžios dieviškąja prigimtimi. Laiko pajutime taip pat įvyko revoliucija - buvo išrastas linijinis homogeniškas "tuščias" laikas, matuojamas laikrodžiu ir kalendoriumi. Tokie iššūkiai privertė žmones ieškoti naujų pasaulietiško atsakymų į gyvenimo fatališkumo, atsitiktinumo ir politinės valdžios legitimumo klausimus. Todėl broliškos, suverenios bendrijos, judančios linijiniame laike idėja pasirodė besanti pati efektyviausia. B. Andersono teigimu, žmonės naujaisiais laikais gyvenimo prasmės ir nemirtingumo ėmė ieškoti nacijoje: dievo idėją pakeitė tautos idėja. Žodžiu, XVIII—XIX a. daugelį žmonių ištiko kolektyvinė tapatybės krizė ir nekrofobijos paūmėjimo priepuolis, ir tik nacionalistinė terapija padėjo jiems pasveikti: jei at-

skiri tautos nariai ir yra mirtingi, tai pati tauta yra amžina, egzistuojanti nuo neatmenamų laikų ir gyvuosianti nenumatomai dar ilgą laiką.

B. Andersonas išskiria tris tarpusavyje susijusius veiksnius, kurie sąlygojo šio naujo tipo įsivaizduojamų bendrijų susidarymą: kapitalizmas, spausdinimas ir linvistinė žmonijos įvairovė. Knygų spausdinimas buvo vienas iš pirmųjų kapitalistinių verslų. Siekdami kuo didesnio pelno, leidėjai pradėjo spausdinti knygas vietinėmis liaudies kalbomis. Aišku, anot B. Andersono, dar prisidėjo ir reformacijos poveikis (protestantai reikalavo, kad šventas raštas būtų prieinamas žmonėms gimtąja kalba, kita vertus, kai kurios kalbos jau anksčiau buvo tapusios valstybių administracinėmis kalbomis. Tai lėmė standartizuotų spaudinimo kalbų susidarymą, kurių plačiausias ribas lėmė gamtiniai ir sintaksiniai skirtumai, o siauriausias - spaudos kaštų atsipirkimas. Mat, neapsimokėjo spausdinti dialektu, kurį suprato tik nedaugelis žmonių. Taigi, spaudinimo kapitalizmas sukūrė vieningus komunikacinius laukus, didesnius už lotyniškai skaitančiųjų ratą ir už kalbančiųjų dialektais. Spausdintas žodis įgalino žmones, šnekančius tarpusavyje sunkiai suprantamais dialektais, be kliūčių bendrauti, ir pamažu suvokti apie kokios nors kalbos skaitytojų šimtatūkstantinės ar net milijoninės publikos egzistavimą. Štai ta skaitanti publika, B. Andersono įsitikinimu, ir buvo nacionalinės įsivaizduojamos bendrijos embrionas, visiškai nesusijęs su politinėmis ar religinėmis ribomis. Galbūt išimtis buvo naujasis pasaulis. Administracinės kolonijų sienos lėmė kelių nacijų, vartojančių tą pačią spaudos kalbą, atsiradimą. Novelės, romanai, laikraščiai, žemėlapiai įtvirtino nacijos įvaizdį. Laikraštį B. Andersonas pavadino net šiuolaikinio žmogaus Biblija, kuri skaitoma kiekvieną dieną, ir suteikia žinių apie nacijos gyvenimą.

Kritikos dėlei reikia pasakyti, kad B. Andersono nacijos apibrėžimas nelabai vykęs, mat visos už kaimą didesnės bendrijos yra įsivaizduojamos. Tuomet pagal jo apibrėžimą ir miestai-valstybės turėtų būti nacijomis (Neapolis, Venecija, Atėnai), juk jie taip pat buvo suverenūs ir apriboti. Iš kitos pusės, spausdintina kalba taip pat turėtų būti nacijos kriterijus, bet, matyt, tada būtų problematiška paaiškinti, kodėl škotai, airiai, amerikiečiai ir anglai nesudaro vienos nacijos, nors naudojami tapčia spausdintine kalba?

B. Andersono teorija visiškai nepaaiškina etninės diferenciacijos egzistavimo ankstesnėse epochose. Viduramžiais ir Antikoje buvo ne vien tik universalios bažnyčios ir imperijos. Visiškai neaišku,

kaip nacijos vaizdiniai paverčiami kolektyviniais veiksmais, ir kokie veiksniai inspiruoja nacionalistinius judėjimus? Tiesiog sunku patikėti, kad milijonai žmonių žuvo už savo ir kitų vaizduotės artefaktus ir, svarbiausia, kai kurie net nemokėdami skaityti. Taip pat iš Andersono teorijos visiškai neaišku, ar šių spausdintinių bendrijų nariai siekia politinės autonomijos?

Reziumuojant galima būtų teigti, kad daugiausia, ką B. Andersonas paaiškina — tai spaudos įtaką kai kurių kalbų standartizacijai, ir kaip tai palengvino etninių grupių konsolidaciją (subetnosų išnykimą), etnosų susiliejimą į stambesnius etninius darinius ar kai kurių iš jų asimiliaciją į kitas etnines grupes.

Bet ši kritika visiškai nesikerta su Vytautu Kavolio anotacija, kurioje B. Andersono knyga įvardinta esanti “intelektualinius horizontus, ir interpretacijos stilistiką praplečiančiu, erdvaus sąmoningumo veikalu”. Gero skaitymo.

NORTAUTAS STATKUS